

Keskustelua – Diskussion

Teema: Maantieteen opetuksen merkitys nyky-yhteiskunnassa

Kasvatusmaantiede kytkee yhteen oppimisen ja huolenpidon maapallosta

”Mantsa on ihan ok.” Oppilas, 9. lk

”Koulumaantieto on hieman kiinnostavaa.”
Oppilas 9. lk

”Mielestäni koulumaantiedon opetus on siedettävää. Asioista on kuitenkin hankala kiinnostua, ja tuntuu että opettaja ei itsekään ole kiinnostunut meidän opiskelusta/oppimisesta.” Oppilas, 8. lk

”Koulumantsa on aika tylsää. En opi. En usko, että opin tarpeellisia asioita. Koen osan asioista huonolla tavalla opetuiksi.” Oppilas, 8. lk

”Koulumantsa on ihan perseestä. Se on tylsää ja siellä ei opeteta mitään kiinnostavaa.” Oppilas, 8. lk

Otteet ovat viideltä teiniltä spontaanisti (nimetömällä post it -lapuilla) toisen tutkimuksen yhteydessä saamiani vastauksia kysymyksen, mitä mieltä he ovat maantiedosta kouluaineena. Otos ei ole suuri, mutta herättää kysymyksen siitä, miksi ainakin osa nuorista kokee maantiedon ja tieteen opiskelun tylsänä. Opettajia on monenlaisia ja heistä valtaosa pyrkii varmasti työssään innostamaan oppilaita tieteenalamme pariin. Mistä siis johtuu se, että moni nuori ei kiinnostu maantieteestä? Olisiko mahdollista syventää nuorten tietoisuutta siitä, miten maantiede tieteenalana liittyy heidän elämäänsä ja miksi juuri maantieteen keinoin voidaan ymmärtää aikamme viheliäisiä ongelmia? Ja olisiko maantieteellä enemmän sanottavaa siihen, miltä maailma näyttää tulevaisuudessa?

Esittelen tässä kirjoituksessa lyhyesti ”kasvatusmaantieteeksi” nimeämäni relationaalisen näkökulman oppimiseen tarjotakseni vaihtoehdon elonkehälle tuhoisaan ajatukseen ihmisen erillisyydestä ja erityisyydestä (Pyry 2022). Sijoittamalla ihmisen ”paikalleen” maailmaan kasvatusmaantieteellinen kehys tarjoaa välineitä nuoren oman maantieteellisen todellisuuden, koulumaantiedon opetus sisältöjen ja globaalien maantieteellisten yhteyksien tar-

kasteluun. Taustalla vaikuttavat seuraavat huomiot maantiedon ja -tieteen opetukseen liittyen:

1. Maantieteellisen tutkimuksen moninaisuus ja laaja-alaisuuteen perustuva vahvuus ei aina tunnu siirtyvän koulumaailmaan toivottulla tavalla.
2. Monet nuoret eivät ”koukutu” maantieteen opiskeluun, koska eivät koe sen liittyvän omaan elämäänsä.
3. Yhteiskunnassa vallitseva yksilökeskeisyys, kilpailullisuus ja näihin liittyvä välineellisyys kaventavat niin oppimisen horisontteja kuin huolenpitoa planeetasta.

Tänä päivänä tietoisuus jaetuista globaaleista ongelmista näkyy toki kouluopetuksessa ja tieteenalamme onkin yksi keskeisimpiä, kun näitä aiheita halutaan lähestyä niiden koko kompleksisuudessa. Maantieteen opetus vastaa hyvin opetussuunnitelmien laaja-alaisiin tavoitteisiin (lukiossa esim. globaali- ja kulttuuriosaaminen, eettisyys ja ympäristöosaaminen ja yhteiskunnallinen osaaminen). Uskon kuitenkin, että pystymme parempaan. Mikäli maantieteen opetuksessa otettaisiin entistä vahvemmin huomioon oppilaiden oma kiinnostus ja arkinen maailma, tulisi oppiaine lähemmäs heidän elämäänsä ja nykypäivän suomalaista moniarvoista yhteiskuntaa. Samalla luotaisiin yhteyksiä uusimman maantieteellisen tutkimuksen ja nuoria askarruttavien ajankohtaisten kysymysten välille. Näin oppiaine voisi entistä tiiviimmin seurata yhteiskunnallisia kehityskulkuja ja myös ottaa osaa niiden suuntaamiseen antamalla tuleville päättäjille uusia näkökulmia ihmisen ja muun maailman välisten suhteiden ymmärtämiseen ja tulkitsemiseen. Samalla nostettaisiin tieteenalamme kansallista asemaa. Maantieteellinen lähestymistapa on ensiarvoisen tärkeä juuri nyt, kun sodat, ilmastonmuutos ja monet eriarvoisuuden kysymykset vaativat laajaa spatiaalista lähestymistapaa. Maantieteen opettaja onkin aina yhteiskunnallinen vaikuttaja, tulevaisuuden maailmojen rakentaja.

Edellä esille nostamani kaksi ensimmäistä huomiota liittyvätkin läheisesti yhteen. Maantieteellisen tutkimuksen ja opetuksen välinen vuorovaikutus on ratkaisevassa asemassa, kun koulussa pyritään tarjoamaan nuorille mahdollisuuksia rakentaa mielekästä suhdetta muuhun olevaan. On tärkeää tuoda esiin oppilaan omat kytkökset erilaisiin maantieteellisiin kysymyksiin, koskivat ne sitten ikiroutasoiden muutoksia tai segregaaation vaikutuksia kaupunkilaisten elämään. Nuorten maantiede ja siihen liittyvä kokeileva osallistuminen on avainroolissa näiden reititysten näkyväksi tekemisessä (esim. Pyyry & Tani 2019). Olen aikaisemmin esitellyt *Terrassa* ”hengailutietämisen” käsitteen, joka on syntynyt nuorten kanssa tekemäni osallistavan tutkimuksen pohjalta (Pyyry 2019). Käsitteen lähtökohtana on hengailun impliittinen kriittisyys suorituskeskeistä elämää ja ylipäänsä hyötyajattelua kohtaan. Tarkoituksena on ollut nostaa esille uuden ajattelun kumpuaminen mielekkästä asumisesta maailmassa, eli painottaa tietämisen spatiaalista ja relationaalista luonnetta. Hengailutietämisen näkökulmasta ihminen on maantieteensä kasvattama. Hän tietää ja oppii aina jossakin, erottamattomana maailmasta ja siihen tavalla tai toisella osallistuen. Muuttuva maailma esittää ihmiselle alituisesti kysymyksiään, joiden kuuntelemiseen opetuksen olisi oppilaita herkitettävä. Tavoitteena on maailman moninaisuuden paljastaminen ja aktiivinen tilan tekeminen vaihtoehtoisille tulkinnoille. Tässä hengailutietäminen muistuttaa Tuomo Alhojärven (2021) kuvaamaa *utooppista menetelmää*, jonka pyrkimyksenä on avata nykyhetkeä uusille olemisen tavoille ja vastustaa yleisesti hyväksytyjen mahdolltomuuksien edessä alistumista. Totuttuja tapoja ja totuuksia koetellaan erilaisin luovin menetelmin, joita voidaan koulussa yhdistää oppilaiden arkimaantietoon. Pienet ja hetkellisetkin *kokeilut* tekevät tilaa uusille ajattelun reiteille. Hengailutietäminen onkin kasvatustieteiden perusta, sekä tutkimuksessa että siihen liittyvissä pedagogisissa kokeiluissa. Pelkkä karttojen lukeminen ei riitä, on piirrettävä uusia.

Kyse on avoimuudesta maailman tapahtumallisuudelle. Tämä liittyy kolmanteen huomiointiin oppimisen yksilökeskeisyydestä, joka usein otetaan ikään kuin itsestäänselvytenä – ihminen oppii jotakin maailmasta, ”ympäristöstään”. Käsitteet jähmettävät ihmishenkilön tahattomasti omaksi erilliseksi ja autonomiseksi kokonaisuudekseen, ja asettaa muun maailman hänen resurssikseen: luonnonvaroiksi ja palveluiksi. Yksilö- ja ihmiskeskeisessä ajattelussa hyväkin tarkoitettava ”luontosuhde” kääntyy teknologiseksi hallintasuhteeksi (ks. Maa 2021). Jos oppimista tarkasteltaisiinkin maantieteellisenä ja relationaalisenä *tapahtumana*, olisi kenties mahdollista

paremmin ymmärtää asioiden, tilojen ja erilaisten olentojen jaettuja reitityksiä maailmassa. Kohtaamiset toisten ja toisenlaisten kanssa näyttäytyisivät oppimisen paikkoina. Näkökulma asettaa median helimät PISA- ja muut oppimisen mittaukset kyseenalaisiksi niiden yksilökeskeisyyden takia. Mikäli oppiminen kehkeytyy maailmassa monimutkaisten spatiaalisten suhteiden verkostossa, ei sitä ole mahdollista tavoittaa vain yksilösuorituksiin perustuvien testien. Oppiminen ei ole lineaarinen prosessi, jolla on selkeä alku, saati sitten loppu. On tarkasteltava laajemmin sitä maantieteellistä todellisuutta, jossa nuoret oppivat – tai eivät opi. Tähän liittyvät mittaamiskulttuurin ajattelun horisontteja kaventavan vaikutuksen lisäksi monet nuorten arkista elämää kehystävät seikat, kuten yleisesti jaetut arvot tai esimerkiksi yliopistojen todistusvalinnan pisteytykset. Maantieteellisellä tutkimuksella on annettavaa sekä nuorten todellisuuksien ymmärtämiseen että oppimisen koulutuspoliittiseen tarkasteluun.

Kasvatustieteellinen näkökulma perustuu siis ajatukseen ihmisestä perustavanlaatuisesti osana planeettaa. Oppiminen on tapahtuma, jossa kietoutuvat yhteen monet (luonnon- ja ihmistieteelliset) tekijät ja niiden väliset suhteet. Tavoitteena on käsitteellistää näitä suhteita ja tarkastella, mikälainen oppiminen kulloinkin on mahdollista ja miten uusia mahdollisuuksia voisi avautua. Vaikka tämäntyyppinen näkökulma oppimiseen tulee esiin monialaisissa oppimiskokonaisuuksissa ja ilmiöpohjaisessa oppimisessa, nyky-yhteiskuntaa vaivaa mitattavuuden paine, joka puskee yhä nuoremmat ihmiset suuntaamaan kiinnostustaan yhä kapeampialaiseksi. Yleisivistävät oppiaineet ovat vaarassa samalla tavalla kuin fennougriset kielet tai uhanalaiset eliölajit. Nuoria kannustetaan (kehityksen nimissä) valitsemaan harrastuksensa ja käyttämään ”vapaa-aikaansa” hyödyllisesti. Välineellisyys on niin läpitunkeva yhteiskunnallinen ongelma, että siihen on tarpeen puuttua nimenomaan koulutuksen kautta ja pohtia, miten kouluopetukseen voitaisiin palauttaa ihmettelyn ilo. Väitän, että ilman iloa ei voi syntyä todellista avoimuutta uudelle ajattelulle tai uudenlaisille tavoille olla maailmassa. Kilpailun ja tehokkuuden maailma luo kaltaisiaan oppijoita: kovia ja häviäjien kärsimykselle välinpitämättömiä ihmisiä (Pulkki 2017: 98). Yksilökeskeisyyden eetos on vaarassa tukahduttaa sekä huolenpidon että ajattelun luovuuden, kun oppiminen valjastetaan teknistaloudellisesti ymmärretyyn kehityksen palveluun. Mittaustuloksiin perustuva keskustelu onnistuneesta oppimisesta on valitettavan yksiulotteista, ja vaarana on, että kasvavalle nuorelle jää yhä vähemmän tilaa kyseenalaistaa tiedettyjä totuuksia ja kehittää omaa ajatteluaan. Samalla opetus suunnitelmien puheet laaja-alaisuudesta, hyvinvoinnista ja si-

vistyksestä jäävät taustakohinaksi tehokkuuspuheen alle. Tarvitaan enemmän kriittistä keskustelua siitä, minkälaisia ihmisiä haluamme ylipäänsä kasvattaa.

Mitä juuri maantiede sitten voisi eko- ja muiden kriisien keskellä elävälle ihmiselle – ja laajemmin planeetallemme – antaa? Tieteenalamme tarjoaa tietoa maailmasta, mutta sen lisäksi koulutuksen on syvennettävä ihmisen ymmärrystä paikastaan maailmassa. On irtauduttava tiukasti representaation perustuvasta, maailman tapahtumallisuutta ja moninaisuutta kaventavasta oppimiskäsityksestä. Fossiilitalouteen perustuvan modernin subjektin aika on ohi ja ihmisen on opittava luomaan uusia yhteyksiä asuttamaansa maailmaan (ks. Salminen 2015). On tarpeen kokeilla ja osallistua, ottaa toisissaan ihmisen kytkökset (ja katkokset) suhteissa muuhun olevaan. Avoin osallistuminen maailmaan murtaa ajattelevan subjektin (rutiinein ylläpidettyjä) keinotekoisia rajoja ja luo mahdollisuuksia uuden oppimiseen radikaalin ihmettelyn kautta (ks. Pyyry 2022). Kuten Nigel Thrift (2008: 87) muistuttaa, vaikuttavimmat kokeilut ovat riskialttiita, koska ne ammentavat olemisen keskinäisriippuvuuksista ja sallivat maailman puhua takaisin. Erehdykset ja harhapolut ovat oppimisen ytimessä, joten niille tulisi raivata tilaa koulutuksen kaikilla asteilla. Välineellisyyden ylittävä kiinnostus opittavaa asiaa kohtaan tukee edelleen mielekästä asumista maailmassa. On mahdollista käynnistää itseään ruokkiva prosessi, jossa tiedonjano ja halu ymmärtää maailmaa kasvavat leikkisän kokeilun kautta (eikä maantieto oppiaineena välttämättä enää sitten olekaan ”perseestä”). Samalla kasvaa huolenpito toisista ja toisenlaisista. Tällä matkalla kohti keskinäisriippuvuudet tunnistavaa ja tunnustavaa *planetaarista sivistystä* (Moilanen & Salonen 2022) maantieteen aineenopettajat ovat keskeisessä roolissa.

KIRJALLISUUS

- Alhojärvi, T. (2021) Utopian kolme työtä. Jälkikapitalismin maanpeitosta. *niin&näin* 3/2021, 41–51. <<https://netn.fi/node/8142>>
- Maa, L. V. (2021) Laho, pimeä, haavat. *niin & näin* 3/2021, 67–70.
- Moilanen, A. & Salonen, A. O. (2022) Planetaarinen sivistys – kohti antroposeenin ajan sivistysideaalia. *Kasvatus & Aika* 16(2) 47–71. <https://doi.org/10.33350/ka.107626>
- Pulkki, J. (2017) Kilpailun harha – aatehistoriallisilta juurilta kilpailufatalismia vastaan. *Kasvatus & Aika* 11(4) 88–101. <<https://journal.fi/kasvatusjaa-ika/article/view/68766>>
- Pyry, N. (2019) Akateeminen hengailu: lumoutumisen tiloja ja radikaalin ajattelun mahdollisuuksia. *Terra* 131(4) 223–233. <<https://terra.journal.fi/article/view/83099>>
- Pyry, N. (2022) Kasvatusmaantiede antroposeenin tutkimussuuntana: ihmiskeskeisyydestä kohti lumoutumisen pedagogiikkaa. *Kasvatus & Aika* 16(3) 70–84. <https://doi.org/10.33350/ka.111742>
- Pyry, N. & Tani, S. (2019) More-than-human playful politics in young people’s practices of dwelling with the city. *Social & Cultural Geography* 20(9) 1218–1232. <https://doi.org/10.1080/14649365.2017.1358823>
- Salminen, A. (2015) *Kokeellisuudesta*. Osuuskunta Poesia, Helsinki.
- Thrift, N. (2008) I just don’t know what got into me: Where is the subject? *Subjectivity* 22, 82–89. <https://doi.org/10.1057/sub.2008.1>

NOORA PYYRY
*Geotieteiden ja maantieteen osasto,
Helsingin yliopisto*

Havaintoja maantiedon ja maantieteen opetuksen arjesta

Maantieteen opetuksen merkityksen pohdinta on osa jokaisen maantieteen opettajan työtä. Miksi opettaa ja opiskella maantiedettä, mikä on sen merkitys nuorille – ja tätä laajemmin yhteiskunnallisesti. Puheenvuoroni perustuu arjen opetustyöstä kumpuaviin kokemuksiin ja havaintoihin sekä lähikollegoiden kanssa käytyihin keskusteluihin. Lisäksi nostan esiin muutaman väitöstutkimukseeni pohjautuvan näkökulman.

Kokemukseni mukaan maantieteen opiskelun avulla nuorten on mahdollista saavuttaa pääpiir-

teittäinen ymmärrys siitä, miten maailma toimii. Vaikka maantietoa on yläkoulussa vain kurssi jokaisella vuosiluokalla, koen silti, että opetuksessa on aikaa pysähtyä tärkeiden, yleissivistävien asioiden äärelle. Tällaisena pidän esimerkiksi seuraavia: mistä vuoden- ja vuorokaudenajat johtuvat, miten sade ja tuuli syntyvät, millainen on Maan rakenne, miksi vuoret kohoavat ja maldatuvat, mitkä tekijät selittävät tiheää ja harvaa asutusta, miksi väestö kasvaa tai vähenee, millaisia syitä löytyy muuttolikkeiden taustalta, ja